

ÇÖKEN BOĞAZIÇI YAZI DİZİSİNDE GÜNLÜK YAŞAM KÜLTÜRÜNÜN YAZINSAL YANSIMASI

G. Gonca GÖKALP ALPASLAN*

Özet: 28 Nisan-31 Mayıs 1936 tarihleri arasında *Son Posta* gazetesinde 23 sayı boyunca süren *Çöken Boğaziçi* üst başlıklı yazı dizisi, romancı ve gazeteci Suat Derviş'in Boğaziçi'nin sakinleriyle yaptığı görüşmeleri içermektedir. Bu yazı dizisinde Suat Derviş, Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy, Rasathane, Kandilli, Göksu, Anadoluhisarı, Rumelihisarı, Paşabahçe, Çubuklu, Yeniköy, İstinye, Tarabya, Beykoz, Arnavutköy ve Bebek semtlerini dolaşmıştır. Orada uzun zamandır yaşayan kişilerle yaptığı görüşmelerde Boğaziçi yaşamının dünkü ve bugünkü durumlarını değerlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suat Derviş, *Çöken Boğaziçi*, *Son Posta*, günlük yaşam kültürü, İstanbul

The Literary Reflection of 'Culture of Daily Life' in the Article Series called "Çöken Boğaziçi"

Abstract: The article series continued in between 28th of April to 31st of May 1936 and published during 23 issues of the newspaper called *Son Posta* cover the conducted interviews of the novelist and journalist Suat Derviş with the people living in the area called "Boğaziçi". During these articles Suat Derviş has visited Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy, Rasathane, Kandilli, Göksu, Anadoluhisarı, Rumelihisarı, Paşabahçe, Çubuklu, Yeniköy, İstinye, Tarabya, Beykoz, Arnavutköy and Bebek districts of İstanbul. During the interviews he had with the people who had been living in those areas for years, a comparison had been drawn between the recent cultural life and the cultural life in the past.

Keywords: Suat Derviş, "Çöken Boğaziçi", *Son Posta*, *Culture of Daily Life*, İstanbul

Edebiyatımızda daha çok romancı yönüyle tanınan Suat Derviş'in çeşitli gazetelerde yayınlanmış yazıları ve yazı dizileri bulunmaktadır. Büyük çoğunluğu gazete sayfalarında kalmış ve bugüne ulaşamamış yazılarında, Suat Derviş'in bir aydın olarak çağına ve çevresine bakışını tespit etmek mümkündür. Ve ne yazık ki Suat Derviş'in gazeteci kimliği üzerine pek fazla çalışma bulunmamaktadır. 28 Nisan-31 Mayıs 1936 tarihleri arasında *Son Posta* gazetesinde 23 sayı boyunca süren *Çöken Boğaziçi* üst başlıklı yazı dizisi, Suat Derviş'in Boğaziçi'nin sakinleriyle yaptığı görüşmeleri içermektedir. Yazı dizisinin hemen her bölümü, Boğaziçi'ndeki semtlerden birinde uzun zamandır yaşayan halktan insanların görüşlerini yansıtmaktadır. Suat Derviş'in eski bir İstanbullu olarak, Boğaziçi'ndeki

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi.

durgunluğa üzüldüğü ve geçmiş zamanın güzelliklerini hasretle anmak için bu yazı dizisine başladığı açıkça anlaşılmaktadır görüşmelerden. Gazeteci merakı ve gözlemciliğiyle her kesimden insanla konuşan Suat Derviş, o dönemde Boğaziçi'nin ekonomik ve sosyal gerilemesine nesnel bir tavırla yaklaşmaya çalışsa da üzüntü ve heyecanlarını gizleyemez.

“Çöken Boğaziçi” yazı dizisinde yayınlanmış yazıların başlıkları şunlardır: “Beylerbeyi”, “Dünkü ve Bugünkü Çengelköy”, “Yirmi Haneli Vaniköy”, “Rasathane’de Bir Saat”, “Harap Kandilli”, “Göksu’da Bir Gezinti”, “Göksu ve Hisarlar”, “Anadoluhisarı’nda eski bir Hisarlı ile Mülakat”, “Bizans Kibarlarının Sayfiyesi”, “Yağmurlu Bir Günde Çubuklu’da Ne Gördüm”, “Paşabahçe Niçin Söndü?”, “Rumelihisarı”, “Rumelihisarı’ndan Boğaza Bakanlar Ne Görürler?”, “Emirgân Bu Sene Her Yıldan Daha Tenha”, “Emirgân Ne İdi Ne Oldu?”, “İstinye’de Tarihi Yalılar Oda Oda Balıkçılara Verilmiş”, “Yeniköylüler Geçinecek Menba Arıyorlar”, “Evvvela Zehir, Sonraları Şifa Adını Alan Tarabya”, “Boğaziçi’nin Ölmediğini Söyleyen Tek Boğazlı”, “Eski Boğaziçi’nde Yeni Bir Müessesese”, “Sönen Yalnız Boğaziçi Değil, Bütün Şehirdir”, “Paçasız, Dalyansız ve Kalkansız Beykoz”, “Arnavutköy ve Bebek”, “Boğaziçi Niçin Çöküyor?”.

Çöken Boğaziçi başlığını taşıyan ve yazarın “anket” olarak adlandırdığı dizide Suat Derviş, Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy, Rasathane, Kandilli, Göksu, Anadoluhisarı, Rumelihisarı, Paşabahçe, Çubuklu, Yeniköy, İstinye, Tarabya, Beykoz, Arnavutköy ve Bebek semtlerini dolaşmıştır. Orada uzun zamandır yaşayan kişilerle yaptığı görüşmelerde Boğaziçi yaşamının dünkü ve bugünkü durumlarını değerlendirmiştir. Bu görüşmeler kimi kez soru-yanıtlar halinde aktarılmış, kimi kez Suat Derviş’in semtin adına, tarihine, özelliklerine dair araştırmaları ve o günkü haline dair gözlemleriyle birleşmiştir. Suat Derviş’in yazınsal kurguyla ve estetik dil kullanımıyla görüşmeci, gözlemci, karşılaştırmacı, sorgulayıcı, araştırmacı tavrı bir bütün halindedir yazılarda. Yazı dizisi, yer yer kendi çocukluk ve gençlik anılarından bahseden, bireysel gözlemlerini aktaran, her sınıftan insanla görüşen Suat Derviş’in gazeteci kimliğiyle yaptığı gözlem ve tespitler açısından olduğu kadar, onun yazar kimliğinin izlerini taşıması bakımından da değerlidir bugün. Ayrıca yazılar, geçmişin ve 1930’ların yeme-içme alışkanlıkları, eğlence ve gezinti biçimleri gibi günlük yaşam kültürünü yansıtmaları açısından da ilginçtir. Yazılar sayesinde o günden bugüne değişen toplumsal davranış biçimleri, değişen coğrafya, yiten sanatsal ve kültürel değerleri saptamak mümkündür.

Boğaz semtlerini birbirine yürüyerek ya da sandalla geçilen bir çizgide, tek başına veya yakın bir iki arkadaşıyla dolaşan Suat Derviş, bazen aynı günde birkaç yeri gezmiş bazen birkaç yazı boyunca aynı yeri anlatmıştır. Yazarın ilk ve temel gözlemi, Boğaz semtlerinin tenhalığı, bakımsızlığı, doğal güzelliklerini korusalar bile rağbetten düşmüşlüğü ve bunun semt halkında yarattığı rahatsızlıktır. Bu kişisel gözleminden hareket ederek “Boğaziçi’ni öldüren derdin ne olduğunu öğrenmek” (1936d) üzere yola çıkan Suat Derviş, o semtin yerlisi ve eskisi olan kişilerle görüşerek gözlemlerini tanıklarla desteklemiştir.

ÇÖKEN BOĞAZIÇI YAZI DİZİSİNDE GÜNLÜK YAŞAM KÜLTÜRÜNÜN YAZINSAL
YANSIMASI

Suat Derviş yazı dizisi için toplumun hemen her kesiminden insanla görüşmüştür: Beylerbeyli yaşlı bir hanım, Eski Çengelköylülerden 70 yaşlarında Alâeddin Bey ve Umuru Cezaiye müdürü Bay Şemseddin'in oğlu Bay Ali, Vaniköylü bakkal Macit Bey, Rasathanenin 2. Yöneticisi, Kandilli camii müezzini ve Kandilli'nin en yaşlısı, 50 yıllık sakini Hafız Osman, doğma büyüme Hisarlı ihtiyar sandalacı, Anadoluhisarı camii'nin eski müezzini şimdi manavlık yapan Hafız Osman, Kanlıca'nın eskilerinden ve bir zamanlar şehir meclisi yedek azası Bayan Seniha Cenani, Çubuklu'da gazino sahibi bir bey, 45-50 senelik Paşabahçeli kahveci, doğma büyüme Beykozlu genç kahveci, ismini vermek istemeyen bir Arnavutköylü, eskilerden bir Rumelihisarlı, belediye başkâtipliğinden emekli eski Emirgânlı Ömer Bey, İstinye'nin eskilerinden pek yaşlı ve pek muhterem bir zat, Yeniköylü bir eczacı, Kireçburunlu bir kahveci, Büyükdere Meyve Enstitüsü'nün yetkilisi Cemal Bey ve enstitüden bir kız öğrenci, Büyükdereli emekli tarih öğretmeni bir hanım. Suat Derviş'in görüştüğü kişiler, sadece eğitimliler, eski zenginler, yaşlılar değil, kahveciden balıkçıya kadar her tabakadan ve her yaştan kadınlar ve erkeklerdir. Bunların bazılarıyla Suat Derviş'in önceden haberleşip belirli bir görüşme günü tespit ettiği anlaşılırsa da, çoğu kişiyle o semte gittiğinde karşılaşmış ve tesadüfi bir çizgide görüşmüştür. Yazar nesnel bir mesafede kalmaya, kişiler arasında herhangi bir sosyal veya kültürel sınıf ayrımı gözetmemeye çalışır ama yaşlılara hürmeti, özellikle eski İstanbul hanımefendilerine ve beyefendilerine hayranlığı hissedilir yazılarda.

Bu yazı dizisinde Suat Derviş, romancı kimliğinin de etkisiyle farklı anlatım biçimlerini kullanarak okurunu sıkmadan amacına erişmiştir. Kimi zaman birinci tekil kişi kimi zaman çoğul birinci kişi anlatımıyla, gittiği yeri gözlemleyen bir bakış açısını yansıtmıştır. Gittiği yere dair ilk izlenimlerini, varsa o yerle ilgili kişisel yaşantılarını (çocukluk veya gençlik anılarını), o semtin tarihine dair bazen Bizans'a bazen Osmanlıya bazen de 19. yüzyıl sonuna dair bilgiler vererek uzun bir girişten sonra görüştüğü kişilerle soru-yanıtlarını aktarmıştır. Bazen de o kişinin cevabını geniş bir şekilde olduğu gibi vermiş ve kendisi hiç araya girmemiştir. Ama her yazının sonunda mutlaka kişisel izlenimini duygusal ve öznel bir yaklaşımla dile getirmiştir. Yazar kimi kez hevesli ve meraklı kimi kez araştırmacı ve nesnel kimi kez umutsuz ve bezgin kimi kez esprili ve muzip kimi kez de coşkulu ve heyecanlı tavrını okuruna açıkça hissettirmiştir.

Yazıların hepsinde Suat Derviş'in kaleminin tadı sezilir. Bazen yazıların giriş paragrafında bazen ilerleyen bölümlerinde Suat Derviş'in gözlemleriyle anılarını, gerçeklerle imgeleri birbirine geçişli cümlelerle ifade ettiği görülür. Yazar, sadece semtleri değil kişileri, ağaçları, tarihsel yerleri de aynı duyarlılıkla betimlemiştir. Bu betimlemeler, Suat Derviş'in gazeteci yanına sızan romancı yanının kanıtları gibidir:

Bir cami içi gibi serin ve sakin Beylerbeyindeyim¹, siyah tahtadan küçücük bir evin tertemiz bir odasında oturuyorum. Pencere ve kafes açık... dışarıda tatlı bir rüzgâr esiyor... İncir ağaçlarının kalın yaprakları birbirine sürtündükçe hafif bir hışırtı çıkıyor. Karşımda beyaz elbiseli beyaz saçlı yaşlı bir kadın var...

Taze bir filiz gibi yemyeşil gözlerinin kederli bir bakışla pencereden dışarı bakıyor (Suat Derviş 1936a).

Bay Alâeddin iri cüsseli, sıhhatli yüzlü, beyaz sakallı ve zeki bakışlı bir insan. Ömrünün yetmişe yaklaşan senelerini kolaylıkla taşıdığı, omuzlarının hâlâ dimdik duruşundan belli (Suat Derviş 1936b).

İskele meydanı tenha... Deniz havası epey iştihamızı açmış olacak... İşe başlamadan evvel evvelâ yemek yemek istiyoruz.

Çok şükür işte sağda bir lokanta var. Bembeyaz örtülü masaları, masaları süslü yeşil fesliğin saksılarıyla sanki davetkâr bişr gülümseme ile bizi içeri çağırıyor (Suat Derviş 1936b).

(Vaniköy) Kalın duvarların arkasındaki bahçelerde yarısı yıkılmakta olan ve yarısı yıkılmış köşklere ve tozlu, kirli camları âmâ gözler gibi görmeden bakan boş yalılarla burası bir istilâ ordusu karşısında tamamiyle terk edilmiş bir diyara benziyor (Suat Derviş 1936c).

(Rasathane) Ne umulmaz bir güzellik. Altın rengi bir ögle güneşi denize vurmuş. Deniz bugün açık filizi renkte görünüyor Karşı sahilin tepelerinde hafif bir sis var. Bir yük vapuru bu yeşil suyun üzerinde kayarak ilerliyor” (Suat Derviş 1936ç)

(Göksu) Eski büyük bir yalının gölgesi, yemyeşil suyun içinde yıkıyor.

Derenin dar kenarlarındaki sazlar sulara başlarını eğmişleri yeşilliklerle yeşilliklerle sanki öpüşüyor.

Solda evler, sağda tarlalar var, tarlaların kenarındaki çitlerin üstüne mavi, yeşil, kızıl tüylü kuşlar konup kalkıyor. Soldaki yakının kafesleri sökülüp atılmış, geniş pencerelerinin önünde hülyalı bakışlı genç bir kadın, belki de görmeden bize bakıyor.

Daha ilerde bir bahçede yaşlı ve entarili bir adam tamir edilmekte olan ve karaya çekilmiş bir sandalın başında duruyor. İleride dişlerinin bir kısmı çarpılmış ve çoğu çıkmış bir koca karı ağzına benzeyen bir mezarlık, bütün mezarlıklarımız gibi ölüme karşı duyduğumuz sonsuz lakaydinin en açık bir ifadesini veriyor. Ve gövdeleri oyulmuş ihtiyar servi ağaçları, insanların el etek çektiği ve semtine uğramadıkları bu mezarların başında nöbet bekliyorlar (Suat Derviş 1936e)

Çocukluğumda sık sık Arnavutköyüne giderdim. Orada benim çok sevdiğim bir dayızadem vardı. Genç kızların en sevimlisi ve en yaramazı olan bu ablam sabahları kızkardeşimle beni yanına alır... Sahilde gezmeğe çıkarırdı. Akıntıburnuna gider, oradan sultanların sarayı önündeki rıhtımda koşa oynaya ilerler... Hidivin yalısının kapısındaki harem ağalarını ve sırmalı cepkenli kavasları mütecessis gözlerle seyrederek Bebeğe giderdik. Fakat

¹ Makale boyunca Suat Derviş'ten yapılan bütün alıntılarda yazarın yazım ve noktalama tercihlerine sadık kalınmıştır.

ÇÖKEN BOĞAZIÇI YAZI DİZİSİNDE GÜNLÜK YAŞAM KÜLTÜRÜNÜN YAZINSAL
YANSIMASI

benim bu gezintilerde en sevdiğim şey, denize yaklaşmak, bakışlarımı lacivert dalgaların üstünden bir taş gibi sektire sektire karşı sahildeki Göksu sarayını seyretmekti.

Göksu sarayına uzaktan baktığım zaman neden bilmiyorum ben onu süslü bir yüzüğe benzetirdim. Muhayyerülukul bir büyüklükte beyaz taşı, oymalı bir yüzük (Suat Derviş 1936f)

Biz iki arkadaş ne kadar zaman birbirimizle konuşmadan kıymetli dantellerle süslenmiş, elektrik rengi ipekten bir kadın çamaşırı gibi göz alıcı olan bu sulara bakıyoruz (Suat Derviş 1936f)

Beykoz çayırındayız. İstanbul'un en eski ağaçları burada olsa gerek. Oyulmuş gövdesinden birinin içi bir eşek ahırına olan muazzam bir ağacın karşısına geçerek, ahırların en şairanesine malik olan bu talihli hayvana bakıyoruz. Ortalık tamamen sessiz... (Suat Derviş 1936i)

Bu betimleme cümlelerinde yazarın asıl amacının yazısını süslemek olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Suat Derviş kimi zaman eleştirel ve gerçekçi kimi zaman duygulu ve hüznü bir tavırla geçmiş ile şimdi arasında gidip gelmiş, sadece gözleme dayanan kuru araştırma yazıları yazmanın çok ötesine geçmiştir böylece. Üstelik her metinde aynı anlatım stratejilerini de kullanmamıştır Suat Derviş. Merak ve heyecan taşıyan açılış cümleleriyle, sözü sadece karşısındakine bırakan söyleşi cümleleri, hülyalı geçmiş zaman betimlemeleriyle, eleştirel aydın görüşleri iç içe geçmiştir yazılarında. Bu, çoğu kez yazarın gezdiği yere dair bireysel yaşantılarının olup olmamasıyla da bağlantılıdır aslında. Çocukluğunun geçtiği Arnavutköy'den izlediği Göksu karşısındaki tavrıyla methini duyup gittiği yerler ya da Boğaziçi çökerken yükselen semtler karşısındaki Suat Derviş'in tavrı aynı değildir. Bazen eleştirel ve kötümser olan yazar bazen de "Bizim bu Boğaziçi gezintileri hakikaten iştihamızı korkulacak kadar açtı. Ve bana öyle geliyor ki, bu buhran zamanında Boğaziçi'nin rağbetten düşüşüne sebep deniz havasının iştihaları bu kadar fazla açması olacak. Herkesin 'Aman hasta olsak ta iştihamız kapansa' diye dua ettikleri bu devirde ben kendi hesabıma Boğaziçi'nde oturmağa cesaret edemem galiba!" (1936i) diyecek kadar romantik ve esprili bir tavırla yazmıştır.

İster esprili ister gerçekçi ve eleştirel olsun Suat Derviş, İstanbul'a ve Boğaziçi'ne duyduğu hayranlığı ve o sıralardaki halinden üzüntüsünü hemen her yazısında yansıtmıştır. Boğaziçi'nin geçmişine dair kişisel bilgileriyle yetinmeyen yazar, çoğu yazısında semtlerin Bizans ve Osmanlı tarihindeki yerine değinmiş, bazı semtlerin adlarının hikâyelerini araştırıp aktarmıştır. Örneğin Çengelköy'ün adının Evliya Çelebi'nin rivayetine göre "İstanbul'un fethinde buralarda Kral Yanko ibni Madyan devrinden kalma bir takım çengeller bulun"masından geldiğini, Mithat Efendi'ye göreyse "burada vaktile gemi çapaları yapıldığı, bu çapalardan bazılarının (dört dişli olanlarına) çengel çapa denildiğini ve zamanla çapa kaldırılarak sadece Çengelköy ismini aldığı", bir başka rivayete göreyse bu ismin "Fatih Sultan Mehmet tarafından bu sahilde bulunmuş olan bir gemi demirinden geldiğini"ni anlatmıştır Suat Derviş (1936b). Tarabya semtinin en eski adı Farmakeos'un, patrik Atik'in (406-425) hastalanıp da buraya gelince iyileşmesi üzerine "şifayab olan" manasına gelen "Tarabye" olarak değiştiğini ve yaygınlaştığını uzun uzun anlatmış,

nitekim İstanbul kibarlarının hastalanınca geldikleri bir mekân olduğunu belirtmiştir (Suat Derviş 1936p). Yazarın gördüğü kişilerin İstanbul'un en eski dönemlerine dair anlattıklarına canlı tanıklar da vardır o dönemde, mesela bin yıllık çınarlar:

(Büyükdere) Burada eski ismi Derin dere olan bir dere vardır ki bu derenin bir ismi de Megaryalıların burada Saron namına yapılmış bir mezbahadan dolayı Saron dersidir. İşte burası daima ve daima gayet sevilen bir mesire olmuş. Burada elân görebileceğiniz Yedi kardeşler isminde bir çınar vardır. 1096 senesinde Godfrver büyü'nün kumandasındaki ehli salıp ordusu bu çınarı ve bu çınarın yanındaki diğer birkaç çınar ağacını da onlar dikmişler. Jüstinyen de burada aya Teodor Dutiron namına bir kilise yaptırmış ve 484'te patrik Tarez tarafından bütün azizelere mahsus olarak burada bir manastır bina ettirilmiş, burada birçok prensler gömülmüş, patrik kendisi de buraya gömülmüştür (Suat Derviş 1936ş).

18. ve 19. yüzyılda Çengelköy, Göksu, Emirgân, Çubuklu gibi semtlerdeki eğlenceleri, sosyal yaşamı o semtin eskilerinin anılarından öğrenmemize aracılık etmiştir Suat Derviş. Bu anılarda fener alayları, kayık sefaları, ramazan eğlenceleri, kahvehane gelenekleri bütün renkleriyle aktarılmaktadır:

(Çengelköy) Burada daha fazla eski kibarlar otururlardı. Sadullah Paşaların, Ragıp Paşaların, Cemal Paşaların, daha nice kibarların yalıları vardı ve bu yalıların etrafında da onlardan geçinen, onların adamları olan insanlar yaşarlardı. (...) Bu yalıların selamlıklarında ve haremderinde her akşam toplantılar yapılırdı. Fakat bu toplantılar sizin şimdiki toplantılarınıza hiç te benzemezdi. Haremde bayanlar, selâmlıkta erkekler buluşurlardı. Bu ziyaretler yapılırken önünde bir ağa eline bir fener alır, arkadan bütün kafîle yürürdü. Fakat fener deyip te geçmeyiniz. Bu fenerler giden ziyaretçinin rütbesini gösterirdi. 3 mumlu feneri rütbei bâlâdan olanların ağası taşırdı. Derken mumlar üçleşir, ikileşir ve nihayet tek kalırdı. Bu suretle rütbelerin daha indiği görünürdü.

Kayıklar da her sınıfa göre değişirdi. 15 arşın boyunda üç çifte kayıklar, on bir arşın boyunda da iki çifteleri vardı. Bir çiftelerin boyu da 9,5 arşındı. Üç çifteye vükelâ binerdi. 2 çifteye orta halli memurlar binerdi. Bir ve iki çifte kayıklar da halkı taşırlardı. İşte buralılar bu kayıklarla dolaşırlar ve şehirlerderi.

Yalılardaki toplantılar da 306'da padişah tarafından menedildi. Kim bilir neye kuşkulandı. Bundan sonra buranın toplantısı havuzbaşındaki ramazan toplantısı oldu. Ramazan geceleri Havuzbaşı çayırına hasırlar yayılırdı. Teravih namazı kılınırdı. Sonra gene orada tiyatro oynanırdı, canbazlar, orta oyunları, pehlivanlar. Kadınlara mahsus ayrı yerler vardı. Kadınlar bu eğlenceleri kafes arkasından seyrederdilerdi. Mesela burada eskiden kahveye filan çıkmak ta büsbütün başka usullere tâbidi. Bir gençler bir de ihtiyarlar için kahvehaneler vardı. Gençler kendilerinden daha yaşlıları sayarlar, onların yanında eğlenemezlerdi. Yaşlılar da gençleri rahat bırakmak için onların kahvesine uğramazdı. Ve köyün eşrafından biri kahvenin önünden geçti mi ihtiyarlar bile kahvelerinden çıkarlar, onu selâmlarlardı (Suat Derviş 1936b).

(Göksu) Bu mezarlık Türklerin İstanbul'daki ilk mezarlığıdır. İstanbul'u fethe gelen ilk padişahla burada çarpışan Türkler buralara gömülmüşler (...)

ÇÖKEN BOĞAZIÇI YAZI DİZİSİNDE GÜNLÜK YAŞAM KÜLTÜRÜNÜN YAZINSAL
YANSIMASI

Bundan daha yirmi beş, otuz sene evveline kadar burası İstanbul'un gözbebeği olarak kalmıştı. Her Cuma pazar günü zincir gibi kayıklar birbirinin arkası sıra gelirlerdi. Ama ne kayıklar... Sırma örtülerle süslenmiş, yıldızlı kayıklar, bol şalvarlı hilali gömleklili gülbüz kayıkçılar, sonra dantelalı, ipekli şemsiyelerle Türk kadınları, ecnebi sefirler, İstanbul kibarları ve zenginleri hep buralarda görünürlerdi(...). Hele buralarda gece Safaları, büyük yalıların zengin beyleri, paşaları, güzel sesli hanendeleri, iyi iyi sazandeleri toplarlardı. Geceleri bu dereye girilir ve şarkı okunurdu... Amma ne seslerdi (...) Eskiden bir kayığa, kadınlı erkek binsin, iki kardeş veya karı koca bile olsalar buna müsaade yoktu. Kadınlar ayrı, erkekler ayrı dolaşırlardı (...) Eskiden burada kahveleri tiyatrolar vardı. Abdi oynardı, Kel Hasan oynardı. Buraları tıklım tıklım dolardı. Yalnız orası değil, bu derenin üstü de kayıktan görünmezdi. Kel Hasan'ın sahneye çıkacağını belli eden davul gürültüsü duyuldu mu yalnız içerdekiler değil, kayıklardaki insanlar da gülmeğe başlarlardı. Hele Hasan'ın bir sözü duyuldu mu bu derenin üstü kakhaha ile dalgalanırdı(Suat Derviş 1936e).

(Emirgân) Eskiden burada Cezayir Bahrisefid kapı kethüdası Firdevsî Şakir Bey vardı. Kendisi 103 yaşında vefat etti. Üdebadan, fuzeladan bir zattı. O "Cihanın cenneti İstanbul, İstanbul'un cenneti Boğaziçi, Boğaziçi'nin Emirgân, Emirgân'ın da köşe penceresi" derdi. Ah o eski Emirgân, ah o eski günler, koruda Güllü Agop oynardı. Seyre giden halkın bir ucu iskelede bir ucu tâ koruda idi (Suat Derviş 1936m).

(Çubuklu) Zevkini düşünenler, kayıklarıyla buralara gelerek bülbül dinlemiş... Sonradan o bostanın yerinde Rifat paşazade Rauf Paşa ve kardeşleri yalılar yapmışlar. Hele Hidiv'in tepedeki köşkü gördünüz mü? Köşk değil orası şatodur... Bu şatoyu yaptırmak için Abbas Hilmi Paşa yüz elli bin lira sarfemiş. Onun her tarafı billur mermer ve camlarla müzeyyendir. Sedlerden çıkılır, bahçeleri parkları bir cennettir (Suat Derviş 1936h).

Suat Derviş'in aktardığı tarihsel bilgiler, edebiyat ve sanat tarihimizdeki önemli kişilere veya çoktan unutulmuş kişilere dair ilginç hikâyeler de içermektedir; Ahmet Vefik Paşa'ya, Çengelköy'ün delisi Âtâ Bey'e, Vaniköy'e adını veren Vani Efendi'ye dair söylentiler gibi:

Şimdi ileride Sarıca kalesini görünce onun dibindeki bahçeyi, meşhur kütüphaneyi, o kütüphanenin sahibi olan Ahmet Vefik paşayı ve Ahmet Vefik paşanın bir hikâyesini hatırladım... Abdülaziz saltanatının başlangıçlarında burada bir saray yaptırmak istemiş ve surların yıkılmasını emretmiş burasını yıkmak için de işçiler yollanmış. O zaman Vefik paşa bastonunu kaparak işçilerin üstüne yürümüş:

-Burası ne padişahın malıdır ne de Osmanlılığın, burası insanîyetin malıdır. Bu tarihi bir yadigârdır, ben buranın bekçisiyim.

Diyerek onları oradan savmış ve Hisarı yıkılmaktan kurtarmıştır (Suat Derviş 1936l).

Köyümüzün meczupları da vardı. Meselâ Âtâ Bey çok meşhur bir tipti. Üstüne bir elbise giydiremezlerdi. Ona Mısırlı Prenses Fatma kaç defa elbise yaptırdı. Sokakta birine rastgelip o "Âtâ Bey ver şu elbiseyi" derse üstünden çıkarır, esvabı verir ve kendisi çıplak giderdi. Bir kere ona hırka yaptırdılar, üstüne "Âtâ Bey" diye ismini yazdılar. O hırkayı da ilk isteyene verdi. Bir de

Çengelköyün meşhur tiplerinden Sami Bey vardı. O harbiye nezaretinden mütekaitti. Sabahtan akşama kadar Beylerbeyle Çengelköy arasında gider gelirdi. Birini koluna takardı. Yolda bir başkasına rastgelince kolunu taktığı adamı bırakır ötekini koluna geçirir ve dönerdi. Bu zavallı meczup Rus-Japon muharebesinde Japon generali kılığına girmişti, ben general oldum derdi (Suat Derviş 1936b).

(Vaniefendi) Tarih kitaplarına göre Dördüncü Sultan Mehmet zamanında sultanın şeyhi ve bütün şehzadelerin hocası olan çok âlim bir adammış. Onu o devrin veziriâzamı olan Köprülü Mehmet Paşazade Fazıl Ahmet Paşa Van'dan İstanbul'a getirmiş. Evvela Yeniciami'de vaizlik etmiş (...) Nasıl yapmışsa yapmış, padişahın gözüne girmiş olacak ki ona daha eskiden 'Papaz Korusu' ismi verişen buralarını ihsan etmiş. Eskiden buraları bostancıların imiş(...) Bu Vani Efendi müteassıp bir zatmış. Erbabı tasavvufa ve dervişlere pek ziyade kızarmış. Hele Mevlevilerin en büyük düşmanı imiş (...) İstanbul'daki mevlevihanelerin bir zamanlar kapatılmasına sebep olmuş(Suat Derviş 1936c).

Bazı yazılarda değişen Boğaziçi'nin tarihsel mekânları dünkü ve bugünkü halleriyle betimlenmiştir:

Göksu sarayı: Birinci Sultan Mehmet zamanında yapılmış olan ve Üçüncü Selim tarafından büyütülen ve nihayet Sultan Abdülaziz'e annesi tarafından yeniden yaptırılmış bulunan bu beyaz ve zarif saray, bir yüzükten çok daha fazla beyaz ve zarif bir saraya benziyor (Suat Derviş 1936f)

(İstinye) Şimdi mütarekeden beri o eski devrin hayatından burada hiç eser kalmadı. Muazzam tarihi yalılarımız vardı. Fakat hepsi yavaş yavaş yıkılmağa başladı.

Ve hiçbiri de tamir görmüyor. Mesela deli Fuat Paşa'nın meşhur yalısında bugün balıkçılar oda oda oturuyorlar. İşte yine büyük üstad Recaizade Ekrem'in oturduğu ev de burada. Refika Sultan'ın sahil sarayı ki pek yakında belki yıkılır. İşte görüyor musunuz bir de şu beyaz kuleli yalıyı.. Bu yalı Boğaz'ın incisi gibidir. Babanzadelerin yalısı... Bir de içini görseyiz saray gibi bir şey... Geniş tavanları kocaman odaları var ve büyük balkonlarında dolayı güneşle bir sanatoryum kadar sıhhi (Suat Derviş 1936o).

Tarabye ve Yeniköy siz de bilirsiniz ki edebiyatı cedidecilerin ilk Avrupa ve Avrupa medeniyet hasretlerini giderdikleri bir yerd. Edebiyatı cedidecilerin birçok yazılarının altındaki imzadan evvel gelen Sümner Palas Oteli, Kalenderin biraz berisinde Alman sefaretinin parkının yakınındadır. Bir zamanlar İstanbul'un kozmopolit muhiti buraya fazla rağbet göstermişlerdir (Suat Derviş 1936p)

Suat Derviş'in aktardığı bazı bilgiler ise, bu yazı dizisindeki görüşmelerin gerçekleştiği 1936'ya epey yakın tarihlere aittir; Beylerbeyi'nde yaşayanların nezaketi, 17 yıl önce Kandilli'de çıkan büyük yangın gibi:

Beylerbeyi öteden beri çok zenginlerin ve vükelânın yeri değildi. Fakat burası daima ve daima efendiden adam denilen bir tip halkın, yüksek memurların, çelebi insanların yeri idi. Beylerbeyindeki insanlar âlâyış sevmezlerdi. Beylerbeyinde sakin fakat müreffeh bir hayat yaşanırdı. Hepimiz gül gibiydik. Bütün köyde fakirimiz yoktu Hepimiz hizmetçilerimizden ayrı olarak eve çamaşırcı getirmek için nöbet beklerdik.

ÇÖKEN BOĞAZIÇI YAZI DİZİSİNDE GÜNLÜK YAŞAM KÜLTÜRÜNÜN YAZINSAL
YANSIMASI

Çünkü Beylerbeyinde çamaşırcılık edecek kadar fakir bir tek kadın vardı. O da kendisine gösterilen rağbetten dolayı sıkıntı çekmezdi. (...) Evvelden burada odun iskeleleri vardı. Dışarıdan buraya köylüler gelir, hamallık ederlerdi. Bu hamallardan her biri bir evin, bir yalının selâmlığında yatardı. Orda misafir edilirdi. (...) Eskiden Boğaziçine işleyen vapurlardan birinin kaptanı şöyle dermiş: “Bütün Boğaz iskeleleri iyi ama şu Kuzguncuğun haşarata, Beylerbeyin teşrifatı ve Çengelköyün sebzevatı olmasa seferleri pek çabuk yapacağız”.

Çünkü Kuzguncuğa gelince bir takım çoluk çocuk halkın önüne geçer gürültü patırtı eder, yolcunun geç çıkmasına sebebiyet verirmiş. Çengelköyünde sebzevat küfeleri yüklenmekten vapur gecikirmiş, bizim Beylerbeyine gelince Beylerbeylilerin teşrifat perverliğinden “siz önden buyurunuz, aman siz önden buyurunuz” diye nezaket yapmalarından vapur iskelede gecikirmiş (Suat Derviş 1936a).

(Paşabahçe) Benim gençliğimde Cuma ve Pazar günleri burada iğne atılsa yere düşmeyecek kadar kalabalık olurdu. Sazlar çalar, orta oyunları oynar ve sünnet düğünleri hep burada yapılırdı. Kadın ve erkek o zaman beraber gezmezdi. Kadınlara bu çayırın bir tarafı kafesle ayrılmıştı. Onlar oradan seyredilerdi. Herkeste gezmek için hem keyif hem para vardı. Şimdi neden bilmiyorum insanlarda ne keyif var ne de para... (Suat Derviş 1936ı)

(Kandilli) Eskiden buralara yine Türkler gelmezdi. En fazla buralarda ecnebler otururlardı. Konsoloslar ve sefirlerin yukarlarda köşkleri, tenis yerleri vardı. Aşağılarda yalılarda eski devrin paşaları vardı ve Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi de buraya ara sıra gelirdi. Mesela Abdürrezzak’la Kel Hasan Küçüksu’da oyunlar verirler. Ve oraları tıklım tıklım dolardı.

Bundan 17 sene evvel müthiş bir yangın bu sahilin şeklini tamamen değiştirdi. Harpten sonra da yerli zengin Hıristiyan aileleri buralardan gittiler, ecneblerin de buraya rağbeti kalmadı. Burası yavaş yavaş tamamen söndü (Suat Derviş 1936d).

Suat Derviş, yazı dizisi için Boğaziçi’nde gezerken karşılaştığı çok yeni ve heyecan verici iki kurumdan da bahsetmiştir: Rasathane ve Büyükdere Meyve Müessesesi. Nerdeyse terk edilmiş bir tepede kurulu olan Rasathane’deki sismograflar ve diğer teknik donanım karşısında hayranlık duyan Suat Derviş, buranın tarihine de değinmiştir:

1911 senesinde. Rasathanenin bânisi Bay Fatin’dır. İstanbul’da Beyoğlu’nda bir apartmanda kurulmuştu. Müdürü Salih Zeki’ydi. Fakat Hareket Ordusu İstanbul’a girdiği zaman burası kısmen harap oldu. Emrullah Efendinin maarif nazırlığı zamanında Bay Fatin’e İstanbul’un rasathane kurulmağa en münasip olan bir noktasını intihap etmesi söylendi. O da ilmî tetkiklerden sonra burasını, yani Kandilli tepesini intihap etti. Bu gördüğünüz kule eskidenberi orada mevcuttu. Yangın kulesi olarak kullanılırdı. Ve yangın olunca oradan top atarlardı. O zamanlarda askerî idare elinde bulunuyordu. Bunun için Mahmut Şevket Paşaya istida ile müracaat edildi. O da bu yerlerin rasathaneye terkedilmesine emir verdi. Buraya hemen bir istasyon kuruldu. 1918’de de bir teleskop ısmarlandı. Fakat teleskop çok geç gelebildi. 1920’de. Fakat bilhassa cumhuriyet idaresi başladıktan sonra buraya lâzım gelen ehemmiyet verildi.

Yeni tesisata göre yeni binalar yapıldı, son sistem malzeme ve alât getirildi ve hakikaten rasathanemizin bir fen müessesesi olması için elden geldiği kadar gayret edildi (Suat Derviş 1936ç).

Suat Derviş, başka bir günkü gezisi sırasında tesadüfen görüp heyecanla arabadan inip ziyaret ettiği Büyükdere Meyve Müessesesi'ni uzun uzadıya anlatmıştır. Köylülere doğru tarım yöntemlerini öğretmeyi, halkı meyve ağacı yetiştirme konusunda bilinçlendirmeyi, işini iyi yapan bahçıvanlar yetiştirmeyi amaçlayan Büyükdere Meyve Müessesesi'nde kız ve erkek öğrenciler yatılı yetiştirilmekte, son bilimsel gelişmelere uygun eğitim verilmektedir. Enstitünün yöneticilerinden biri kurumun amaçlarını şöyle açıklamıştır:

Dört seneden beri açılan enstitümüzün gayesi, memleketin köylü çocuklarına fenni meyvacılık öğretmektir.

Bunun için buraya tercihan köylü çocukları alıyoruz. Bunlar toprakta çalışıyorlar. Budama, aşı, meyva toplama, meyva kurutma ve ambalaj öğreniyorlar İstedığımız şey de bu gençlerin bu müfit ve pratik bilgiyi öğrendikten sonra köylülerine dönmeleri ve burada öğrendiklerini orada tatbik ederek hem başka köylüleri tenvir etmeleri hem de kendi bilgileri sayesinde memlekette meyvacılığın inkişaf ettirmeleri (Suat Derviş 1936s).

Yazının son cümlelerinde Suat Derviş, ülkenin gelişmesi için bu ve benzeri kurumların ne kadar önemli olduğuna değinmiştir:

Hakikaten çok güzel ve memleket için çok faydalı bir müessese. Bizim istediğimiz yalnız Boğaziçinin değil, memleketin dört bucağının memleket halkına, memleket çocuklarına müfit olmak gayesile imar edilmesidir.

Bunu yapmağı düşünmüş, bunu başarmış olanlar ve bunu bu kadar güzel idare edenler, hakikaten büyük takdirlere lâyıktırlar (1936s).

1930'larda son derece yeni, modern ve bilimsel olan bu iki kurumdan Rasathane, bugün hâlâ varlığını sürdürmektedir. Suat Derviş'in Boğaz semtlerinin o günkü hallerine dair diğer gözlemleri de bugün bizim için son derece değerli ve etkileyicidir; örneğin Paşabahçe cam fabrikasının Beykoz'a getirdiği canlılık, o günlerin yükselen semtlerinden biri olan Bebek'in şıklığı, yoğunlukla sefarethanelerin ve otellerin bulunduğu Tarabya'nın seçkinliği, Kireçburnu'nda sosyal yaşamın hareketliliği:

(Paşabahçe) Bu tarafta fabrika var, fabrika olunca iş, iş olunca işçi, işçi olunca kalabalık, kalabalık olunca da alış veriş oluyor... Buradaki esnaf da, ev sahipleri de Boğazın diğer tarafından daha memnundurlar (Suat Derviş 1936i).

Paçası, dalyanı ve kalkanı ile meşhur olan Beykoz iskelesine yanaştığımız zaman vapurdan Beykoz'a çıkmak için geniş tablaları kalkan balıkları ile dolu balıkçıların bizden evvel iskeleye çıkmasını bekledik dersem belki bana inanmazsınız. Fakat vaziyet öyledir.

Yalnız bu değil, Beykoz'un meşhur paçasını yemek için de bir paçacı bulamadığımızı ilave etmek mecburiyetindeyim.

Beykoz iskelesinin karşısındaki bütün lokantalarda beyhude paça aradık ve bulamadık ve bulamayınca talihimize küserek beyin yedik. (...)

ÇÖKEN BOĞAZIÇI YAZI DİZİSİNDE GÜNLÜK YAŞAM KÜLTÜRÜNÜN YAZINSAL
YANSIMASI

Beykoz civarındaki köyler ve şu taraftaki fakir mahalleler herhalde eskiden çok kalabalıktır. Diğer taraftan Paşabahçe fabrikaları da burada hayatı pek ilerletmiştir. Şişede çalışan amelelerin çoğu bu iki köyde yaşıyorlar. Bu suretle ne de olsa burada esnafın da yüzü gülüyor. Beykoz Boğazın en kalabalık yerlerinden biridir (Suat Derviş 1936i).

Boğazın şimdi en modern yeri Bebek'tir. Tramvayla gidip gelmek gibi bir kolaylık olduğu için yaz günleri en kalabalık olan mesirelerden biri de Bebek bahçesi, gazinolar da Arnavutköy'ndeki Akıntı Burnu'ndaki gazinolardır (...) Bebeğe dökülen para ziyan olmadı. Bebek şimdi İstanbul'un en muteber semtlerinden birdir. Ve apartımanlar yaz kış boş kalmamaktadır(Suat Derviş 1936j).

(Emirgân) Burası üç mahalleden ibarettir. Reşitpaşa, Boyacıköy, Emirgân. Nüfusumuz son tahririnüfusta 2381 çıktı. Üç camiiimiz, üç mektebimiz vardır. Lokantamız yok, bir kahvemiz var. Mekteplerimizin biri Türk ilk mektebi, biri Rum ilk mektebi, bir de orta mektep. Köyümüzün suyu pek boldur. Tam yirmi iki çeşmemiz vardır. Ve Kanlıkavak suyu da işte gözünüzün önünde (Suat Derviş 1936m).

(Tarabya) Esasen uzun bir zaman da buraları İstanbul kibarlarının hastalanınca geldikleri bir mahal olmuştu. Bugün Tarabye İstanbul'un yazlık en güzel otellerinin, en şık yalılarının ecnebi sefarethaneilerine ait binaların olduğu yerdir (Suat Derviş 1936p).

(Kireçburnu) Burası bir balıkçı köyüdür. Asıl köylülerin çoğu balıkçı veya rençberdir. Fakat yazları çok kalabalık oluyor. Kiraya verilen otuz evin her birinin odaları ayrı ayrı tutuluyor. Umumi harpten evvel bütün dünya olduğu gibi burası da iyi idi. Bolluk vardı. Fakat umumi harpten sonra çok geriledi. Boğazın her tarafı gibi. Fakat caddeler ve gezme yolları, piyasa yerleri muntazam yapıldıktan sonra ve otobüs te işlemeğe başlayınca burası çok kalabalık olmağa başladı. Burası Tarabya ve Büyükdere filan gibi pahalı değildir. Onun için kalabalık oluyor (Suat Derviş 1936r).

Yazılarında semtlerin geçmiş halleriyle bugününü sürekli karşılaştıran Suat Derviş için ne yazık ki sonuç genellikle olumsuzdur. Rasathane ve Büyükdere Meyve Müessesesi gibi yeni ve bilimsel kuruluşlar söz konusu olduğunda heyecanlanan yazar, Boğaziçi'nin bugünkü halinden umutsuzdur aslında. Bunu bazen o kadar açıkça ifade eder ki, okur da umutsuzluğa kapılabilir: "Boğaziçi ölüyor da İstanbul şehrinin içi ölmüyor mu?(...) Divanyolu'nun saat yedi buçuktaki tenhaliği, Cihangir'deki karanlık ve kaldırımsız sokakların izbeliği, dönüşte saat on ikide Beyoğlu caddesinin kimsesizliği" (Suat Derviş 1936ş). Boğaz semtlerinin tenhalaşması, eski güzelliklerinin unutulması ve hırpalanması, dünyayı sarsan ekonomik krizin etkileriyle hayatın pahalılaşması, herkesin yoksullaşması ve Boğaz halkının da buhrandan payını alması, bütün bunların Boğazın itibarını düşürmesi, kültürün bozulması, yalıların el değiştirmesi, Bebek gibi yeni yükselen değerler karşısında Boğaz semtlerinin itibardan düşmesi, hemen hemen yazarın görüştüğü herkesin dillendirdiği ortak sorunlar, dertlerdir. O yıllarda dünyanın ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik buhran, eski yalı kültürünü sürdürebilecek ekonomik güce sahip kimseleri ve onların çevresinde süren sosyal daireleri derinden etkilemiş, Boğaz'daki yalılar bir bir satılmış, oda oda kiralanmış ya da yıkıcıya verilmiş,

zenginler başka semtlere taşınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren merkezin Ankara'ya kayması da İstanbul'da yaşayan üst sınıfın Boğaz'dan uzaklaşma nedenlerinden biri olmuştur. Bunlara ulaşım sorunları, vapurların pahalılığı ve düzensizliği, tramvayın olmaması, yolların bozuk, eksik ve tehlikeli olması, susuzluk, elektriksizlik, okulsuzluk, kiraların yüksekliği, rağbetsizlik, modası geçmişlik, bakımsızlık eklenmiş, dolayısıyla Boğaz'da yaşamak güçleşmiştir.

Yazı dizisinin daha ilk bölümlerinden birinde Rasathane'yi tanımak ve tanıtmak için Vaniköy'ün ıssız tepelerine çıkan Suat Derviş, oradan şehri fotoğraflarken Türk toplumuna yönelik eleştirel bir değerlendirmede bulunmuştur:

Napoli şehrinin bir manzarasını gösteren kartpostallar vardır. Bunlar bir fıstık ağacının dalları arasından Vezüvü gösterir. Ve Napoli şehrinin bu fıstık ağacı pek meşhurdur. Orada kahve vardır. Bütün seyyahları oraya götürür. Seyahat acentalarında duvarlara asılan turist celbine mahsus propaganda afişlerinde gene bu fıstığın mevcut olduğunu biliriz de Boğaziçinin her bir ağacı diğerinden güzel korularını ve Napoli'deki fıstık ağacile boy ölçüşmeğe tenezzül etmiyecek gibi levent fıstık ağaçlarını tanımayız. Beyazıtta yerlerde dolaşan sayısız güvercinlerden haberimiz yok ta Venedikte seyyahların güvercinlere yem dağıtırken aldıkları binlerce resmi seyretmişizdir.

Daha biz kendi kendimize şehrimizin güzelliklerini öğrenememişiz. Şehrimizi bir turist şehri yapmak bize ne uzak (Suat Derviş 1936ç).

Halktan insanların tespitlerini aktardıktan sonra kendi yorumlarını da ekleyen Suat Derviş'in değerlendirmeleri, son derece gerçekçi ve eleştireldir:

Boğazın katilleri bizleriz. Güzelden anlamayan, güzel görmeğe karşı içinde hiçbir istek olmayan bütün İstanbullular... Doğma büyüme İstanbulluyum, baksanıza daha hayatımda birinci defa olarak İstanbul'un en güzel görüldüğü bu noktaya çıkabildim. Bu noktadan şu denizi, yeşil ve kırmızı oya gibi ince çizgili karşı sahilleri büyük martılar gibi suyun üstünde gidip gelen bu yelkenlileri bu noktadan görmek için insan dünyanın tâ öbür ucundan kalkıp buraya gelir ve bu zahmeti ziyan olmuş sayılmaz (Suat Derviş 1936l).

Biz Boğaziçi'nde hepsi birer sefahathaneye benzeyen muazzam saraylar görmek isteyen bir neslin çocukları değiliz. Biz Boğazın sahillerini süsleyen sahil sarayların ihyasını değil, buralarda küçük, temiz, mütevazı evlerin çoğalmasını istiyoruz. İçinde bir pazar günü gezdiğimiz şu parkı, bütün hayfa çalışan İstanbul hemşerilerinin doldurmasını istiyoruz.

İstedığımız şey... Boğaz'da sefahat âlemlerinin ihyası değildir.

Memlekette çalışan sınıfların refahının artması ve şehrin güzel yerlerinden onların istifade etmesidir.

Halbuki geçirdiğimiz bunca inkılaplardan sonra ve dünya üstünde böyle muazzam bir kriz hüküm sürerken umumi refahın gelmesini bir parça sabırla beklememiz icap ediyor (Suat Derviş 1936n).

Bana öyle geliyor ki, Boğaz'dan para alabilmek için evvelâ Boğaz'a birçok para harctmek icap etmektedir (Suat Derviş 1936p).

Suat Derviş, semt semt Boğaziçi'ni gezip hayranlık ve hüznle tespitlerde bulunurken geleceğe dair çözüm önerileri getirmekten de geri kalmamıştır. Nasıl

semtin geçmişini ve şimdiki halini öğrenip aktarmakta halktan kişilere başvurduysa, onlara Boğaziçi'ni eski günlerine döndürmek için ne gibi önerilerde bulunabileceklerini de sormuştur. Kimi öneriler karşısında temkinli hatta umutsuzsa da, sorunlarla öneriler arasında mantıksal bir bağ kurmaya çalışmıştır Suat Derviş. Bazıları sadece o semte özgü bazılarıysa genel olarak Boğaziçi'ne ve İstanbul'a dair önerilerdir bunlar: Şirket vapurlarının sıklaşması, düzenli ve ucuz olması, erzakın İstanbul'un her yeriyle aynı fiyata satılmasının sağlanması, Göksu'nun bakımsızlığının giderilmesi, yolların yapılması, derenin temizlenmesi, Boğaz'ın yeniden moda olmasının sağlanması ve bu sayede büyük ailelerin yazı geçirmek üzere gelmesi, yeni yaşam koşullarına uygun, konforlu ve modern evler yapılması, Boğaziçi'nde yeni iş olanaklarının yaratılması, fabrika vs. sayesinde Boğaz'ın şehrin faaliyet merkezlerinden biri haline getirilmesi gibi. Yazar biraz fedakârlık ve sabırla, iyi bir tanıtım ve sermayeyle Boğaziçi'nin eski görkemli günlerine dönebileceğini de düşünmektedir: “Sermaye dökülmedikçe Boğaz bir şeye benzemez. Eğer Boğaz'a para dökülür de güzel otelleri iyi eğlence yerleri falan yapılır ve seyyah celbi için buna da iyi bir propaganda ilave olunursa Boğaz on senede kendisine harcedilen parayı geri verir (Suat Derviş 1936h). Suat Derviş, güzelliği ve tarihiyle dünyanın eşsiz güzelliklerinden biri olan Boğaz'ın turistik tanıtımının yeterince yapılmamasından dolayı üzgündür.

Yazı dizisinin son bölümü 31 Mayıs 1936'da “Boğaziçi Niçin Çöküyor?: Bir Anketten Çıkan Neticeler” başlığıyla yayınlanan yazıdır. Kimi yazılarda eğlenceli kimilerinde tartışmacı kimilerinde hayalci kimilerinde gerçekçi bir tavırda olan Suat Derviş, bu son yazıda sorunu açık bir şekilde ortaya koymuş, bütüncül bir yoruma varmış, somut ve gerçekçi değerlendirmelerde bulunmuştur:

Boğaziçi çöküyor. Bunu gözlerimle gördüm. Temelleri yosun tutmuş yalılar teker teker, hayır, çiftler çiftler, hattâ beşer onar yıkılıyor. Dünyanın en güzel yerlerinden biri olan Boğaza sıcak yaz günleri meltemlerin en serin ve en tathisi esen Boğaz, güneşten kavrulan Suadiyeler, güneş batıncaya kadar sokaklarında dolaşılmıyan Adalar tercih ediliyor(...) İstanbulun her tarafında her boş kalmış bir avuç toprak üstünde apartmanlar, evler kuruluyor da Boğazın hiçbir köyünde bir kuruculuk faaliyeti görülüyor? Acaba buna sebep nedir?.. (Suat Derviş 1936t)

Yazar, bu soruya yanıtları da açıkça kendisi vermiştir: Sebep vapurların pahalılığı veya azlığı değildir. Sebep, yalı yaşamının gerektirdiği sosyal ve ekonomik güce sahip kimsenin kalmaması, bu zenginlikteki kişilerinse Taksim'deki küçük fakat pratik, konforlu ve daha ekonomik apartman dairelerine yerleşmeleri, dolayısıyla kent merkezinin de artık Taksim civarına kaymış olmasıdır. Öte yandan ulaşım olanaklarının sıklığı ve rahatlığı nedeniyle halk yazı Boğaz'da geçirmek yerine Suadiye gibi yeni semtlere rağbet etmektedir. Suat Derviş, bu durum karşısında hemen önerisini de getirmiştir: Boğaz'a yeni, küçük ve modern evler yaparak orayı yaz-kış oturulabilecek bir şehir parçasına dönüştürmek, merkezle bağlantı sorunlarını ortadan kaldırmak, hastane, yol, tramvay gereksinimlerini karşılamak, böylece şehrin bir tarafı geliştirilirken diğer tarafını tenhaliğe ve bakımsızlığa terk etmemek. Dizi boyunca her yazıda farklı bir anlatım tonu

yakalayan ve bu sayede gezdiği yerlerin doğasını, insanını, tarihini, ruhunu yansıtan Suat Derviş, son yazıda tam bir gazetecidir; gerçekçi, eleştirel, nesnelidir. Yazarın tespitlerinden anlaşılıyor ki, İstanbul'da yükselen apartmanlar 1930'lardan başlayan bir yapı sorunudur.

Suat Derviş'in gözlemlediği haliyle o yıllarda ciddi bir gerileme içinde olan Boğaziçi, bugün İstanbul'un en gözde ve en seçkin bölgelerinden biridir. Bunu ilk bakışta bir ilerleme gibi düşünmek mümkündür elbette. Ancak özel olarak Boğaziçi'nde genel olarak İstanbul'da son iki yüzyılda yaşanan büyük kentsel dönüşümlerin ve nüfus artışının neden olduğu kültürel çöküşün önüne geçilebildiğini söylemek zordur. Suat Derviş'in kaybindan hüznü duyduğu güzelliklerden 1936'ya nasıl bir şey kalmamışsa, onun anlattığı ve fotoğrafladığı 1936'daki Boğaziçi'nden de bugüne pek bir şey kalmamıştır ne yazık ki. Suat Derviş'in belirli bir tarihsel arka planla ve belirli bir sorun çerçevesinde kaleme aldığı "Çöken Boğaziçi" yazı dizisi, mekân ile toplumsal ve kültürel bellek arasındaki ilişki açısından bu nedenle önemli ve değerlidir.

Paul Connerton, *Modernite Nasıl Unutturur* adlı kitabında unutkanlığın dünyanın üzerine her şeyi kaplayan bir örtü gibi indiğini, modernitenin kendine özgü kimi yapısal unutkanlık biçimleri olduğunu, mahallin kültürel bellek taşıyıcısı olarak etkisiminse mekânların kodlama gücüne bağlı olduğunu söyler (2012: 12, 41). Kültürel belleğin aktarılışında *çağdaş kültürün* üretilmiş mekânlarının etkisi üzerine düşünen yazar, bu mekânların moderniteye has bir *kültürel amnezi* yarattığını öne sürerek, kültürel unutkanlık durumunun nasıl ortaya çıktığını anlayabilmemiz için çağdaş insan yerleşiminin birbirine kati surette bağlı üç özelliğini belirler: İnsan yerleşiminin çapı, hızın üretilişi ve kurulu bir çevrenin belirli aralıklarla kasti olarak yıkılması. Kentlerin büyüklüğünün yüzyıllar içinde muazzam bir değişime uğramasının kentlerin algılanabilirliğini imkânsızlaştırdığını; bu genişleme ve sanayileşmeye koşut olarak 19. yüzyılda yürümenin yerini mekanik hareketin aldığını; tren, vapur, otomobil, uçak gibi araçların getirdiği hızın kentleri ve mekânları algılama biçimimizi değiştirdiğini, trafik yoğunluğunun, araba çokluğunun şehrin insanların sosyal yapısını zedelediğini, şehrin dokusunu böldüğünü, insanların yaya olarak gezebildikleri ve binaları "okuyabildikleri" şehir yapısının yok olduğunu belirtir. Connerton'a göre hız üretimi, kurulu bir çevrenin belirli aralıklarla kasti olarak yıkılmasıyla birleşerek mahallelerin, sokakların, meydanların yani yapı taşlarının parçalanmasına, şehrin bütünlüğünün parçalanmasına neden olur ve bu parçalanma insanı hedefler; kamusal alanların aşınması, etrafımızdaki nesnelere hızla tüketilmesi, kültürel bellekte silinmelere yol açar(2012: 99). Connerton, mekânsal ve dolayısıyla kültürel unutkanlığın yarattığı derin bir soruna da dikkat çeker: İnsan yerleşimlerinin mekânsal düzenlemesini, sınırlarını, girişlerini, çıkışlarını ve yollarını bilişsel olarak unutturken bazı kişisel anılarımız ve alışkanlıklarımızı da unuttuk! "Modernitenin koşullarını ve ürettiği kendine özgü mekânları göz önünde bulundurduğumuzda, bir dizi bilişsel anının yanı sıra, birbirinin içine geçerek daha etkili anlam tabakaları meydana getiren kişisel anılar ile alışkanlıkların oluşturduğu güçlü bir birleşimin de kaybolduğunu görürüz" (Connerton 2012: 135).

ÇÖKEN BOĞAZIÇI YAZI DİZİSİNDE GÜNLÜK YAŞAM KÜLTÜRÜNÜN YAZINSAL
YANSIMASI

Suat Derviş'in *Çöken Boğaziçi* yazı dizisi, Connerton'un görüşleri doğrultusunda okunduğunda İstanbul'un ve Türkiye'nin sadece 1936'da değil, Bizans'tan bu yana tarihini izleyerek nasıl değiştiğimizi, neleri yitirdiğimizi belirlemek mümkündür. Suat Derviş'in yazı dizisinden 77 yıl sonra, buna bir de son 77 yıldaki kayıplarımız ekleniyor tabii. Ahmet Vefik Paşa'nın "Burası insanlığın malıdır" diye elinde bastonuyla padişahın adamlarını bile kovalayarak koruduğu Rumelihisarı'ndaki kütüphanenin yerinde şimdi ne var bilmediğimiz gibi, Büyükdere Meyve Müessesesi'nin akıbetini de bilmiyoruz. Demek ki mekânlarla birlikte kültürel belleğimizi de yitiriyoruz. Üstelik geçmişi bilmediğimiz için neyi yitirdiğimizin de farkına varmamız imkânsızlaşıyor. Salt bu nedenle bile, Suat Derviş gibi gününü yazınsal ve teknik olarak fotoğraflayan gazeteci yazarların gözlemleri ayrı bir önem ve değer kazanıyor. Bu yazı dizisinde Suat Derviş, kendinden önceki neslin bilgisini aktararak bilinçli bir kültürel köprü oluşturmuştur. Yazarın halkın her kesiminden insanla görüşmesi, toplumların sözlü belleğinin kayda geçirilmesine de bir örnek kabul edilebilir. Öte yandan Suat Derviş, bu gözlem ve tespitleri çok da nesnel bir tavırla yazıya geçirmediklerine göre, bizim için değerli bir başka bilgi daha ortaya çıkmaktadır: Suat Derviş'in, yani doğma büyüme İstanbullu aydın bir gazetecinin 1930'lar İstanbul'una dair gözlem ve yaşantıları. Dolayısıyla bu ve benzeri yazı dizileri, kendilerinden önceki dönemlere olduğu kadar kendi dönemlerine de ışık tutmakta ve yitirdiğimiz kültürel değerleri belirleyebilmemize kaynak oluşturmaktadır.

Kaynakça

- CONNERTON, Paul (2012), *Modernite Nasıl Unutturur?* (Çeviren: Kübra Kelebekoğlu), İstanbul: Sel Yayınları.
- SUAT DERVİŞ (1936a), "Çöken Boğaziçi 1: Beylerbeyi", **Son Posta**, 28 Nisan: 6.
- (1936b), "Çöken Boğaziçi 2: Dünkü ve Bugünkü Çengelköy", **Son Posta**, 29 Nisan: 6.
- (1936c), "Çöken Boğaziçi 3: Yirmi Haneli Vaniköy", **Son Posta**, 30 Nisan: 6.
- (1936ç), "Çöken Boğaziçi 4: Rasathane", **Son Posta**, 1 Mayıs: 7.
- (1936d), "Çöken Boğaziçi 5: Harap Kandilli", **Son Posta**, 2 Mayıs: 6.
- (1936e), "Çöken Boğaziçi 6: Göksu'da Bir Gezinti", **Son Posta**, 3 Mayıs: 6.
- (1936f), "Çöken Boğaziçi 7: Göksu ve Hisarlar", **Son Posta**, 4 Mayıs: 6.
- (1936g), "Çöken Boğaziçi 8: Anadoluhisarında Eski Bir Hisarlı ile Mülakat", **Son Posta**, 5 Mayıs: 6.
- (1936ğ), "Çöken Boğaziçi 9: Bizans Kibarlarının Sayfıyesi: Kanlıca", **Son Posta**, 6 Mayıs: 7.
- (1936h), "Çöken Boğaziçi 10: Yağmurlu Bir Günde Çubuklu'da Neler Gördüm?", **Son Posta**, 7 Mayıs: 7.
- (1936ı), "Çöken Boğaziçi 11: Paşabahçe Niçin Söndü?", **Son Posta**, 8 Mayıs: 7.
- (1936i), "Çöken Boğaziçi 12: "Paçasız, Dalyansız ve Kalkansız Beykoz", **Son Posta**, 9 Mayıs: 6.
- (1936j), "Çöken Boğaziçi 13: "Arnavutköy ve Bebek", **Son Posta**, 10 Mayıs: 7.
- (1936k), "Çöken Boğaziçi 14: "Rumelihisarı", **Son Posta**, 11 Mayıs: 7.
- (1936l), "Çöken Boğaziçi 15: "Rumelihisarı'ndan Boğaza Bakanlar Neler Görürler?", **Son Posta**, 12 Mayıs: 6.

- (1936m), “Çöken Boğaziçi 16: “Emirgân Bu Sene Her Yıldan Daha Tenha”, **Son Posta**, 13 Mayıs: 6.
- (1936n), “Çöken Boğaziçi 17: “Emirgân Ne İdi, Ne Oldu?”, **Son Posta**, 15 Mayıs: 6.
- (1936o), “Çöken Boğaziçi 18: “İstinye’de Tarihî Yalılar Oda Oda Balıkçılara Verilmiş!”, **Son Posta**, 17 Mayıs: 6.
- (1936ö), “Çöken Boğaziçi 19: “Yeniköylüler Geçinecek Menba Arıyorlar”, **Son Posta**, 18 Mayıs: ?
- (1936p), “Çöken Boğaziçi 20: “Evvelâ Zehir Sonraları Şifa Adını Alan Tarabya”, **Son Posta**, 19 Mayıs: 7.
- (1936r), “Çöken Boğaziçi 21: “Boğaziçi’nin Ölmediğini Söyleyen Tek Boğazlı”, **Son Posta**, 21 Mayıs: 7.
- (1936s), “Çöken Boğaziçi 22: Eski Boğaziçi’nde Yeni Bir Müessese: Büyükdere Meyve Enstitüsü”, **Son Posta**, 22 Mayıs: 6.
- (1936ş), “Çöken Boğaziçi 23: Çöken Yalnız Boğaziçi Değil, Bütün Şehirdir”, **Son Posta**, 23 Mayıs: 7.
- (1936t), “Boğaziçi Niçin Çöküyor?: Bir Anketten Çıkan Neticeler”, **Son Posta**, 31 Mayıs: 6, 9.